

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	92
Land:	Rwanda
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Rwanda 2010
Udgivet:	7. juli 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	6. september 2011

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Rwanda 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Respekten för de mänskliga rättigheterna i Rwanda har historiskt varit låg, särskilt under kolonialtiden och naturligtvis inför och under folkmordet 1994. De första tio åren efter folkmordet var regeringens främsta prioritet landets säkerhet och stabilitet. Sedan 2004 har dock tillväxtpolitik och fattigdomsbekämpning ägnats allt större uppmärksamhet. Ökad fokus på mänskliga rättigheter är en del av detta, något som märks både i den antagna grundlagen och i Rwandas ambitiösa och i huvudsak framgångsrika strategier för fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling.

En rad processer för att ytterligare stärka respekten för de mänskliga rättigheterna pågår i landet. Det sker bland annat genom den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter, ombudsmannaämbetet samt enhets- och försoningskommissionen. Utvecklingen är dock ojämn och framsteg blandas med bakslag. Under 2010 har trenden varit övervägande negativ, med till synes politiskt motiverade frihetsberövanden av oppositionella, stängning av tidningar och minskad tolerans för kritik mot regeringens politik.

Ett omfattande problem i Rwanda är bristen på ekonomiska och sociala rättigheter. Trots en allmänt positiv trend, bedöms ungefär 60 procent av befolkningen leva under fattigdomsnivån. Hälssituationen är svår med brist på kompetent personal och spädbarns- och mödradödligheten räknas – trots imponerande framsteg de senaste åren – till de högsta i världen. Det finns också stora brister vad gäller respekten för de medborgerliga och politiska rättigheterna, det begränsade demokratiska utrymmet samt hur lagar och förordningar tillämpas i praktiken genom rättsväsendet och fängelserna.

Det formella rättssystemet har år 2010 uppnått en bättre standard än någonsin tidigare. Domstolsväsendet har till stor del separerats från den styrande makten och utbildning av domare och åklagare har fortgått i högt tempo. Rättssäkerheten är dock fortfarande bristfällig, bland annat på grund av brist på resurser och kvalificerade jurister. Rättsfall mot oppositionella och regeringskritiker ger dessutom intryck av politisering. Kritik har även framförts gällande rättssäkerheten i de Gacaca-rättegångar, som mellan 2006 och juni 2010, fördes på bynivå. Syftet med dessa informella domstolar var att ställa de drygt 800 000 personer som misstänkts för delaktighet i folkmordet inför rätta.

Fängelseförhållandena i landet är svåra och på grund av det stora antalet folkmordsdömda är överbeläggningen stor. Genom omvandlingar av fängelsestraff till obligatorisk samhällstjänst har emellertid belastningen på fängelserna lättat något. Dödsstraffet avskaffades i Rwanda i juli 2007.

Mötes-, förenings- och yttrandefriheterna är inskränkta och rapporter vittnar om hård kontroll av det civila samhället och media. Regeringen tycks fortfarande ovillig att tillåta en helt öppen politisk debatt eller kritik från oberoende organisationer. Regeringen komplicerar tillvaron för det civila samhället genom en årlig och obligatorisk registreringsprocess. Den politiska aktivismen och debatten har dock i formell mening fått möjlighet att stärkas genom en ny lag som antogs 2007, vilken tillåter politiska partier att agera på by- och kommunnivå.

I presidentvalet som hölls i augusti 2010 vann den sittande presidenten Paul Kagame med 93 procent. Valet var välorganiserat och lugnt. Relativt samstämmig internationell kritik har dock framförts vad gäller svårigheterna för oppositionspartier att registrera sig inför valet och bristande internationell och oberoende insyn i konsolideringen av rösterna på distriktsnivå.

Respekten vad gäller tryckfriheten är generellt låg och arbetsförhållandena för fria medier i Rwanda är ett fortsatt problem. Utrymmet för icke-statliga medier är litet och regeringen anses på olika sätt aktivt försvåra för dessa aktörer. Medialagen från 2009 inkluderar bland annat ett krav på att rwandiska journalister ska ha en examen eller ett intyg i journalistik, som en förutsättning för att få arbeta. Själv censur är ett omfattande problem. En positiv förändring är dock förekomsten av flera nya privata radiostationer som tillåter lyssnarfrågor och regelbundna radiosända presskonferenser med ministrar eller presidenten. Överhuvudtaget förekommer regelbunden och relativt öppen dialog mellan regeringen och medborgarna, på alla nivåer, och olika initiativ för att främja ansvarsutkrävande och tillgång till information för allmänheten har tagits. Vidare har regeringen i slutet av året vid upprepade tillfällen förbundit sig att främja en livaktig och fri mediesektor i landet.

Undvikandet av ett nytt folkmord är av naturliga skäl fortsatt högsta prioritet i regeringens politik. Metoderna för att förhindra att historien upprepar sig begränsar emellertid det politiska utrymmet i Rwanda, såsom den lag som sedan 2008 kriminaliserar "folkmordsideologier". Kritiker menar att dess definitioner är vaga och tvetydiga, och att myndigheterna använder den i syfte att tysta oliktankande.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Rwanda har ratificerat följande centrala konventioner om de mänskliga rättigheterna och lyft samtliga tidigare reservationer:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) samt det tillhörande protokollet gällande avskaffandet av dödsstraff, dock inte det fakultativa protokollet gällande enskild klagorätt.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR), dock inte det fakultativa protokollet.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD).
- Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW) samt det fakultativa protokollet gällande enskild klagorätt.
- Konventionen mot tortyr (CAT), dock inte det fakultativa protokollet.
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnad konflikt respektive om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), samt det tillhörande protokollet gällande rätten att överklaga.
- Konventionen om migrantarbeters rättigheter (CMW).
- Flyktingkonventionen.
- Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter.

Rwanda har varken tillträtt konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (CED) eller Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (ICC).

År 2007 placerade FN:s kontor för mänskliga rättigheter (OHCHR) en rådgivare för mänskliga rättigheter i Rwanda, med fokus på tekniskt bistånd för bättre rapportering till respektive konventionskommitté samt uppföljning av kommittéernas rekommendationer. Detta har bidragit till att förbättra rapporteringen, som nu är fullständig. Uppföljningen av konventionskommittéernas rekommendationer är dock fortsatt bristfällig, enligt människorättsrådgivare i Rwanda.

I januari 2011 genomgår Rwanda en översyn av dess efterlevande av de mänskliga rättigheterna, vilket sker inom ramen för FN:s råd för mänskliga rättigheters allmänna ländergranskning (Universal Periodic Review, UPR). Den nationella UPR-rapporten inför granskningen inlämnades i slutet av 2010. Det civila samhället i Rwanda har även producerat en rapport inom ramen för granskningen. Samråd med det civila samhället i Rwanda har ägt rum inför inlämnandet av den nationella rapporten, även om det av flera rwandiska människorättsförsvarare betecknats som bristfälligt.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Grundlagen från 2003 förbjuder tortyr, kroppslig bestraffning samt grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning. Fall där poliser och fängvakter utövat våld mot häktade/fångar har emellertid rapporterats in under året. Statistik visar dock att antalet fall av övergrepp har minskat under de senaste åren.

Det finns även rapporter om övergrepp på civilbefolkningen av lokala försvarsstyrkor (Local Defense Forces, LDF). Dessa styrkor består till stor del av unga utbildade män och kvinnor, som mer eller mindre oavlönat och ofta beväpnade arbetar på uppdrag av lokala myndigheter för att bidra till ordning och säkerhet. Anklagelser mot lokala försvarsstyrkor för övergrepp på civilbefolkningen fortsätter att inrapporteras, men för varje år i allt mindre omfattning. Enligt den amerikanska regeringen tros detta vara ett resultat av ett förbättrat regelverk, bättre övervakning, ökad fokus på utbildning samt tydligare ansvar för LDF från de lokala myndigheterna.

Förhållandena i fängelserna är svåra, bland annat på grund av hög överbeläggning. Den amerikanska regeringens rapport över mänskliga rättigheter i Rwanda 2009 vittnar dock om vissa förbättringar som har skett. Internationella organisationer har tillträde till de rwandiska fängelserna för inspektioner. Separata fängelser för kvinnor och män finns, och på de flesta fängelser har det skapats system för att separera minderåriga fångar från övriga fångar.

I dagsläget sitter cirka 65 000 personer fängslade i fängelser avsedda för ungefär 43 000. Situationen i fängelserna vad avser sanitära förhållanden, mat och sysselsättning har förbättrats något, vilket har medfört att dödligheten bland fångar har sjunkit.

Ett mindre antal relativt välkända individer – företrädesvis politiker, militärer och journalister – har under det senaste året placerats i långvarig husarrest eller andra former av administrativt häkte, i väntan på åtal eller rättegång. Internationella Röda korskommittén (ICRC) rapporterar om att de endast fått besöka ett fåtal av dessa.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades i Rwanda den 25 juli 2007. Några avrättningar har inte verkställts sedan 1998 och tidigare utdömda dödsstraff har nu omvandlats till fängelse. Livstidsdomar i isoleringscell är dock godkända, något som kritiserats av människorättsorganisationer.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Rapporter vittnar om oppositionella politiker och journalister som har utsatts för hot, tillfälligt anhållits eller fängslats utan att ha fått sina mål prövade. Enligt rapporter från bland annat Amnesty International var läget särskilt allvarligt månaderna före presidentvalet i augusti 2010. Få av dem som då greps har släppts fria.

Det finns i Kigali en tillfällig arrestlokal dit gatubarn, gatuförsäljare och prostituerade kvinnor förts för att avlägsnas från gatan. Trots senatens vädjan 2008 om att stänga arrestlokalen, med hänvisning till undermåliga förhållanden, har den fortsatt hållits öppen. Information om lokalen och situationen för de frihetsberövade personerna är bristfällig. Det finns uppgifter om att människor hållits inlåsta i flera månader. Varken ICRC eller andra internationella organisationer och aktörer har fått tillstånd att besöka lokalen.

Medborgare möter i dag inga större hinder att få id-kort och pass, att få möjlighet att resa utanför landets gränser eller rätt att återvända efter exil. Däremot är kostnaden för pass hög, vilket i realiteten utgör ett hinder för många. Korruption anses inte vara något utbrett problem vid utfärdandet.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Det rwandiska rättsväsendet, som var bristfälligt redan före 1994, försämrades ytterligare under folkmordet. Detta då en stor del av poliskåren, åklagare, advokater och domare antingen dödades, flydde landet eller var förövre. Brist på resurser i kombination med det faktum att uppemot 800 000 rwandier pekats ut för inblandning i folkmordet har fortfarande en negativ påverkan på det rwandiska rättssystemet.

År 2004 påbörjades en omfattande reform av rättssektorn, vilket bland annat ledde till upprättandet av självständiga domstolar och åklagarmyndigheter. Reformen närmar sig nu sitt slut. FN:s flyktinghögkommissariat (UNHCR) rapporterar att rättsväsendet i det flesta fall arbetar utan påverkan från statsmakten, men att begränsningar vad gäller självständigheten existerar. Enligt den amerikanska regeringen har oberoendet i det rwandiska domstolsväsendet ökat, bland annat på grund av den fortsatta utbildningen av domare samt rättsväsendets ökade kontroll av sin egen budget. Det har också enligt FN förekommit fall under de senaste åren där domar utfärdats som gått emot regeringsorgan och höga politiska företrädare.

Presidenten har stor makt vid tillsättningen av domare, vilket gjort att det afrikanska ekonomiska samarbetet, NEPAD, i sin granskning (African Peer Review Mechanism, APRM) av Rwanda, ifrågasatte den verkliga separationen mellan domstolarna och den verkställande makten. Under de senaste åren har dock flera domare avskedats efter anklagelser om korruption. Reformeringen av rättssektorn har också lett till fortsatta avskedanden av ett stort antal domare och annan personal.

Reformprocessen ledde till att närapå samtliga rättegångar avstannade under 2004, med stor eftersläpning i handläggning av ärenden som konsekvens. Denna eftersläpning blir allt mindre för varje år och effektiviteten i rättssystemet har ökat. Ett ytterligare sätt att minska eftersläpningen har varit införandet av utbildningsprogram för jurister, som syftar till att öka antalet domare på hög nivå i landet. Enligt människorättsrådgivare i Rwanda uppskattas dock cirka 20 000 personer sitta fängslade i väntan på att få sina fall prövade i domstol.

De flesta rättegångarna i Rwanda är offentliga, de anklagade anses vara oskyldiga tills skuld är bevisad och de anklagade har rätt till ett försvarsombud. Bristen på juridiska ombud i Rwanda i kombination med att endast cirka 10 procent anses ha råd att betala privata ombud är dock ett stort problem, dels för de anklagades möjligheter till försvar, dels för möjligheten att genomföra rättegången i rimlig tid.

I Rwanda finns i enlighet med grundlagen två typer av specialdomstolar - förutom Gacaca-domstolar också en militärdomstol.

Gacaca är en traditionell konfliktlösningsmekanism på gräsrotsnivå, som använts som domstol för folkmordsmisstänkta. Efter en pilotfas mellan åren 2005 och 2006, under vilken drygt 700 000 personer som medverkat i folkmordet identifierades för åtal, inleddes i juli 2006 Gacaca-rättegångar i hela landet. Detta innebär att majoriteten av de folkmordsåtalade fick sina fall

prövade på hemorten, av folkvalda domare och med aktivt deltagande av lokalbefolkningen.

Antalet personer identifierade att ställas inför Gacaca ökade under 2007 till över 800 000, vilket ledde till att processerna kunde avslutas först i juni 2010. De fall som då ännu inte hade avslutats kommer istället att prövas av andra domstolar.

Under 2007 ändrades lagen som styr Gacaca, vilket bland annat resulterade i att straffskalan inom Gacaca utsträcktes från en övre gräns på 30 års fängelse till möjligheten att utdöma livstidsdomar. Samtidigt har kortare straff kunnat reduceras vid ett erkännande och delvis omvandlas till samhällstjänst.

Flera organisationer och aktörer som arbetar med mänskliga rättigheter har uttryckt kritik mot Gacaca-systemet. Bland annat har trakasserier och hot mot vittnen, förstörelser av vittnens egendom, samt till och med mord av vittnen förekommit.

Internationella bedömare har också framfört kritik gällande bristande kapacitet hos domarna, frånvaro av ett oberoende försvar, utdragna häktningstider, godtycklighet i fråga om straff för ett visst brott, för snabba processer, samt att incitamenten för erkännande varit alltför stora. Det sistnämnda anses även till viss del ligga bakom den korruption som uppstått kring Gacaca, där vittnesmål varit möjliga att köpas för att anklaga oskyldiga, bland annat av politiska motiv.

Stora delar av det internationella samfundet, inklusive EU, har under senare år gett sitt principiella stöd till Gacaca. Detta då man inte sett något alternativ för att hantera det stora antalet folkmordsåtalade.

De personer som anklagats för de grövsta brotten under folkmordet ställs istället inför rätta vid FN:s Internationella brottmålstribunal för Rwanda (ICTR). Samarbetet mellan Rwanda och ICTR fungerar relativt tillfredsställande, även om det till och från är spänt, främst då ICTR hittills vägrat överföra ärenden till Rwanda, med hänvisning till oro vad gäller vittnesskydd och risken för att rättegångar inte skulle vara tillräckligt rättvisa.

Det har förekommit rapporter om fortsatta brister gällande resurser, kunskap och uppträdande inom det rwandiska polisväsendet. Under 2009 meddelades att 74 poliser av olika rang avskedats på grund av korruption, tjänstefel eller maktmissbruk och att 391 poliser fått administrativa straff för brist på disciplin enligt den amerikanska regeringen. Omfattande åtgärder har dock vidtagits under de senaste åren för att professionalisera polisen och förbättra internutredningar. Rwandiska poliser deltar vidare i ett antal fredsbevarande operationer och polisväsendet arrangerade nyligen en internationell konferens

för att bekämpa sexuellt- och genderbaserat våld inom säkerhetssektorn. Medborgarna uppmanas även att rapportera om poliser missköter sig och polisen anses allmänt vara relativt fri från korruption.

Det finns en nationell kommission för mänskliga rättigheter som ansvarar för att följa upp misstänkta brott mot de mänskliga rättigheterna samt främja efterlevnad av de mänskliga rättigheterna. Kommissionens sju ledamöter, varav minst 30 procent ska vara kvinnor, är utsedda av regeringen och ska enligt grundlagen vara självständiga. Kommissionen fokuserar framför allt på utbildning i frågor om de mänskliga rättigheterna samt utredningar av politiskt mindre känsliga frågor. Internationella aktörer har kritiserat kommissionen för att inte vara tillräckligt oberoende och kritisk.

En ombudsmannainstitution har etablerats i enlighet med grundlagen, med mandat att motverka och följa upp misstänkt korruption, men även följa upp anmälningar från befolkningen om övergrepp av statsmakten. Medier har rapporterat om flera fall som ombudsmannen har uppmärksammat och institutionen är allmänt väl respekterad. Ombudsmannens funktion och kapacitet har dock kritiserats för att vara alltför begränsad.

Arbetet med att reformera Rwandas allmänna strafflag från 1977 påbörjades under 1996, och har fortsatt under de senaste åren. Processen har utförts på ett transparent sätt med remissrundor och möjlighet att följa framväxten av lagförslaget.

7. Straffrihet

Alltsedan självständigheten 1962 har Rwandas rättssystem präglats av en långtgående straffrihet för den ledande makteliten. De försök till regelrätt rättsskipning för de folkmordsåtalade som nu sker är det första genomgående undantaget. Samtidigt kritiserar regeringen för att inte individer från de egna militära styrkorna som begått brott gentemot civilbefolkningen i både Rwanda – framförallt mot slutet av folkmordet – och i östra Demokratiska Republiken Kongo, ställs inför rätta. Under 2008 ställdes dock fyra officerare inför rätta i Rwanda anklagade för mordet på femton civila under 1994. Två av dem dömdes till fängelsestraff, medan de två övriga frikändes. Det styrande partiet Rwandan Patriotic Front (RPF) har medgett att brott begåtts av dess soldater, men de anklagade ställdes inför rätta först när ICTR förberedde åtal mot dem.

Under hösten har FN:s kartlägningsrapport som söker dokumentera de allvarligaste brotten mot mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt i DR Kongo under perioden 1993-2003 varit föremål för livlig debatt i Rwanda. Delar av rapporten beskriver allvarliga brott utförda av rwandiska regeringssoldater mot civilbefolkningen i östra DR Kongo, däribland

rwandiska hutus, under åren strax efter folkmordet. Rwandiska regeringen har kategoriskt avfärdat rapporten som felaktig och politiserad.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Rwandas grundlag, som antogs efter en folkomröstning 2003, garanterar både yttrande-, mötes- och pressfrihet, samtidigt som samma grundlag, särskild lagstiftning och hittills även det praktiska förfarandet är inskränkande. Förbudet mot så kallad "divisionism" i grundlagen och annan lagstiftning anses ibland användas för att begränsa yttrande- och tryckfriheten. Den divisionistiska lagstiftningen innebär förbud mot etnisk, regional och rasistisk diskriminering samt all annan form av propaganda som särskiljer, segregerar och delar upp olika befolkningsgrupper.

Antalet medier har ökat under de senaste åren. Enligt FN beräknas det i nuläget finnas 57 tidningar som ges ut mer eller mindre regelbundet. År 2003 fanns endast 15. Av dessa ges de flesta ut på kinyarwanda, men det finns även ett fåtal som ges ut på engelska och franska. En majoritet av tidningarna är privatägda och närapå samtliga bedöms vara regeringsvänliga. Även antalet radiokanaler har ökat, från en 1997 till nitton 2010. Debatter och lyssnarfrågor är numera relativt vanliga och även regeringsföreträdare medverkar för att svara på lyssnarnas frågor. Vanligtvis undviks dock ämnen som kan tolkas som känsliga eller regeringskritiska.

Internationella radiokanaler såsom *BBC*, *Deutsche Welle* och *Voice of America* sänder på det nationella språket Kinyarwanda. Under två månader 2009 stoppades dock BBC:s sändningar i landet, då deras rapportering om folkmordet ansåg underblåsa splittring.

Trots ett ökat antal medier har mediesektorn präglats av bakslag under de senaste åren. Regeringen tycks fortfarande ovillig att tillåta en helt öppen politisk debatt och kritik i organiserad form i medierna. Själv censur är därmed ett omfattande problem. Denna miljö förklaras från regeringshåll främst med den negativa roll medierna spelade före samt under folkmordet, då medierna användes som ett effektivt verktyg för hatpropaganda.

Medierna i Rwanda är alltså outvecklade. Det gäller regeringsvänliga såväl som mer oberoende medier. Om journalistkåren inte lyckas presentera objektiva och sakliga analyser av kritiska politiska eller socioekonomiska frågor, kan regeringsföreträdare se skäl att anmärka på journalistiken snarare än att svara på eventuell kritik. Rwanda rankas på plats 169 av 178 i Reportrar utan Gränsers index över pressfrihet för 2010.

Ett medieråd, Media High Council (MHC), har tillsatts i enlighet med grundlagen och lyder under presidenten och informationsministeriet med ett antal regeringsrepresentanter. Inrättandet av den nya medialagen från 2009 ger rådet rätt att bevilja och återkalla licenser för journalister och nyhetsförsäljare. Rådet har sedan lagens tillkomst kommit att kritiseras av bland annat Freedom House för att i alltför hög grad verka som mediepolis, snarare än för en fri och självständig mediesektor.

Under 2010 har ett antal medier tvingats stänga eller minska sina upplagor, och flera fall av attacker på journalister har rapporterats. Bland annat suspenderades de två tidningarna *Umureso* och *Umuwugizi* under sex månader under upptakten till presidentvalet. Journalister har förhörts och några har lämnat landet. Det är svårt att bedöma fakta i olika fall av övergrepp på journalister och medier i brist på oberoende rapportering. Tydligt är dock att statsmakten har blandat sig i mediernas arbete under året.

Under hösten 2010 har regeringen upprepade gånger sagt sig vilja verka för en fri, livaktig, professionell och ansvarsfull mediesektor. Man har även försökt locka östafrikanska medieföretag att investera i landet och arrangerat ett välbesökt och relativt frispråkigt dialogmöte – med deltagande av civila samhället – för att diskutera frågan.

Mötesfrihet finns enligt lag men är i praktiken begränsad. Under 2007 skedde dock en positiv utveckling i och med en ny lag som tillåter partipolitisk verksamhet på lokal nivå, vilket tidigare endast var tillåtet på nationell och provinsiell nivå. Även föreningsfrihet garanteras i grundlagen men i praktiken stöter många organisationer på problem. Organisationer, inklusive religiösa samfund, måste årligen registrera sig för att få verka och processen är kostsam, tidskrävande och upplevs minska handlingsutrymmet. Ett nytt lagförslag för de nationella organisationerna antogs dock under 2007. Detta innebär att registreringskravet kvarstår men att tillstånd för att mötas och organisera sig inte längre behövs. Det är endast nödvändigt att informera myndigheterna. Man har även skapat ett forum (Joint Development Action Forum) i vilket lokala organisationer och myndigheter möts regelbundet.

Fackföreningar är tillåtna enligt grundlagen, liksom rätten att strejka. Den nya grundlagen gör ingen skillnad mellan statligt och privat anställda.

Religionsfrihet är lagstadgad i Rwanda, med undantag av religiösa samfund som kan bidra till segregering och motverka försoning i samhället. Vissa religiösa samfund, såsom Jehovas vittnen, har enligt uppgifter från Human Rights Watch tidvis stött på problem med myndigheterna.

Det civila samhället i Rwanda är fortsatt svagt utvecklat och det råder misstänksamhet mellan regeringen och civila samhället. Det civila samhället fungerar oftare som regeringens förlängda arm än som en kritisk aktör. Rapporter från det civila samhället pekar på att många enskilda organisationer utövar själv censur och inte vågar uttrycka åsikter som går emot regeringens linje.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Rwandas grundlag föreskriver lika politiska rättigheter för alla medborgare; såsom rätten att rösta, ställa upp i allmänna val och att gå med i politiska organisationer. Politisk organisation grundat på etnicitet, klan tillhörighet, kön, region och religion är emellertid förbjudet enligt lag.

Ett flerpartisystem bekräftades formellt i och med 2003 års grundlag. Enligt denna lag består parlamentet av underhus och senat. Bland underhusets 80 parlamentariker har 53 valts i landets första direkta parlamentsval som hölls 2003, övriga representerar särskilda grupper; kvinnor (24 platser), unga (två platser) och personer med funktionshinder (en plats). Dessa representanter har valts i särskild ordning. Idag är 56 procent av underhusets ledamöter kvinnor.

Bland senatens 26 senatorer (varav 35 procent är kvinnor), har tolv valts i indirekta val, åtta utsetts av presidenten för att garantera representation av historiskt marginaliserade grupper, fyra utsetts av ett forum för politiska partier (Consultative Forum of Political Organizations) och två akademiker valts ut av universiteten. De åtta som utses av presidenten utnämns sist för att presidenten ska kunna ta i beräkning principen om nationell enighet. Till den gruppen kan kvinnor, funktionshindrade, personer från minoritetsgruppen twa med flera höra.

Sammantaget är kvinnorepresentationen på nationell nivå mycket hög. Regeringen består av 19 ministrar och 11 vice ministrar, varav drygt en tredjedel är kvinnor. Kritik från bland annat den amerikanska regeringen har dock riktats mot den låga representationen av kvinnor på lokal nivå.

I augusti 2010 hölls presidentval i Rwanda. Den sittande presidenten Paul Kagame vann valet med 93 procent och behåller således makten under de kommande sju åren. Valet genomfördes på ett lugnt och välorganiserat sätt. Kritik mot valet har främst fokuserat på bristen av verklig opposition. Ett antal oppositionspartier, vars avsikt var att ställa upp med kandidater i valet, mötte olika former av hinder i sina försök att registrera sig. Kritik har även riktats mot bristande transparens under sammanräkningen av rösterna på distriktsnivå. Denna sammanräkning skedde utan internationell observation.

Särskild lagstiftning finns som innebär att premiärministern och talmännen i de båda kamrarna måste representera ett annat parti än det parti presidenten företräder. Regeringen är ansvarig inför parlamentet och presidenten. De formella förutsättningarna finns därmed för att det politiska spelrummet ska tillåta opposition och maktdelning, även om det i realiteten inte tillämpas. Idag finns 10 politiska partier registrerade i Rwanda, även om det styrande RPF är totalt dominerande.

Lagen om "divisionism" från maj 2002, som förbjuder all form av segregering och uppdelning av folkgrupper, har medfört en återhållsamhet i den politiska debatten och att avvikande åsikter från regeringens linje är ovanliga. I oktober 2008 antogs även en ny lag som kriminaliserar "folkmordsideologier". Brottet kan ge mellan 10 till 25 års fängelse. Kritik har framförts internationellt då många anser att dess definitioner är vaga och tvetydiga och att lagen i princip kan utnyttjas för att tysta oliktankande. Arbete med att revidera lagen pågår.

Ett så kallat forum för politiska partier inrättades i enlighet med grundlagen 2003. Samtliga partier är lika representerade i forumet. Dess roll är bland annat att diskutera politiska frågor och föreslå rekommendationer till relevanta statliga institutioner, att medla mellan politiska partier, att harmonisera ståndpunkter och att hålla utbildning för politiska organisationer och politiker. Forumets samordnande funktion medför att det i parlamentets debatter sällan uppvisas stora åsiktsskillnader partierna emellan. I NEPAD:s granskningsrapport om Rwanda inom APRM-processen (se avsnitt 6) kritiserades Rwanda för att systemet med ett politiskt forum med strikta regler för hur den politiska diskussionen ska föras, verkar inskränkande.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Misstankar om etnisk diskriminering inom den offentliga sektorn förekommer men är svåra att verifiera, bland annat för att personuppgifter grundade på befolkningsgruppstillhörighet varken finns eller är tillåtna. Regeringen förnekar all diskriminering och understryker att statliga anställningar sker på grundval av meriter och under transparenta former. Inom befolkningen, inom civila samhället och bland exilrwandier uttrycks dock ibland en upplevd känsla av diskriminering baserat på de tidigare etniska klassificeringarna av befolkningen.

Lagstadgad minimilön skiljer sig åt mellan olika sektorer och positioner. Arbetstiden är enligt lagen om arbetsmarknadsreglering begränsad till 45 timmar per vecka. Det finns dock många undantag, framför allt inom

restaurang- och hotellbranschen, hälso- och sjukvård och vaktbolag. Statligt anställdas löner utbetalas ofta för sent.

Statstjänstemannareformen har inneburit att ett stort antal statligt anställda förlorat jobben. Arbetslösheten är hög, särskilt för nyutexaminerade. Som en följd av decentraliseringsreformen, vilken bland annat minskade antalet distrikt från 106 till 30, har en stor del av ansvaret övergått till de lokala nivåerna. Anställda på central nivå har mer eller mindre frivilligt flyttats till tjänster på distrikts- och sektornivå.

Det finns i dag över 20 registrerade fackföreningar under två paraplyorganisationer (CESTRAR och COTRAF). Cirka 85 procent av arbetsstyrkan i Rwanda är självhushållande bönder. För denna grupp finns paraplyorganisationen ROPARWA och andra fackföreningar för personer som arbetar inom jordbruket. Det finns inga säkra uppgifter på hur stort inflytande fackföreningarna har i Rwanda. Enligt Freedom House anses dock förhållandet mellan den rwandiska regeringen och fackföreningarna ha förbättrats under senare år.

Tvångsarbete är förbjudet. Fångar används dock i stor utsträckning, för bland annat jordbruks- och återuppbyggnadsarbete. Barnarbete är förbjudet men många barn arbetar såväl i hushåll som i jordbruket.

Rwanda har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta centrala konventioner om mänskliga rättigheter.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Fattigdomen är utbredd i Rwanda och den allmänna hälsosituationen bland befolkningen är dålig. Förväntad livslängd var 2005 i genomsnitt 53 år. Medellivslängden har dock ökat de senaste åren. En bidragande orsak till detta kan vara att regeringen tydligt prioriterar hälsofrämjande insatser. Ungefär tio procent av statsbudgeten satsades 2010 på hälsoinsatser jämfört med åtta procent 2006. En stor del av hälsoinsatserna finansieras utanför budgeten genom internationellt bistånd och av frivilligorganisationer, inklusive religiösa samfund.

I princip ska alla delar av befolkningen ha samma tillgång till grundläggande hälsovård, det vill säga utan diskriminering. I praktiken drabbas dock särskilt kvinnor och landsbygdsbefolkningen hårt av bristen på pengar till egenavgifter och tillgänglighet till vårdcentraler. Det nationella hälsoförsäkringssystemet (Mutuelle Santé) introducerades under 2006 för alla medborgare, vilket innebär att de fattigaste ska få gratis eller subventionerad hälsovård. Systemet har i allt väsentligt varit en framgång. Traditioner och extrem fattigdom utgör dock i

praktiken fortfarande hinder för rätten till bästa uppnåeliga hälsa för alla. Personalbristen i hälsosektorn är, liksom i övriga statliga sektorer, mycket stor till följd av folkmordet.

Genom proaktiva insatser från regeringen, givare, internationella och nationella aktörer har förekomsten av HIV/AIDS hållits relativt låg i Rwanda jämfört med många andra afrikanska länder, omkring tre procent.

Spädbarnsdödligheten i Rwanda är fortsatt hög: 103 av 1000 födda barn avlider, enligt UNDP:s utvecklingsrapport från 2008. För barn under fem år är dödligheten 167/143 (pojkar/flickor) av 1000 barn. Statistik visar dock på minskningar. Mödradödligheten är omkring 750 per 100 000 födslar. Inom ramen för Rwandas strategi för fattigdomsbekämpning har olika initiativ tagits för att avhjälpa dessa problem. Under 2007 skrevs kontrakt (Performance Contracts) mellan de 30 nya distrikten och presidenten, i vilka förbättrad mödrahälsa är en tydlig målsättning.

12. Rätten till utbildning

Även utbildningsväsendet lider av konsekvenserna av folkmordet, då en stor del av lärarna dödades, fängslades eller lämnade landet. Regeringen införde gratis och obligatorisk 6-årig grundskola 2003, även om detta i praktiken inte efterlevs över hela landet. År 2010 skrevs 97 procent av barnen in i primärskolan. Endast hälften bedöms dock slutföra grundskolan och avhopp är särskilt vanligt bland flickor. Från och med 2011 införs nio års obligatorisk skolgång. Även om skolgången i sig är gratis utgör en del obligatoriska kringkostnader en begränsning för de allra fattigaste.

Utbildningssektorns andel av statsbudgeten uppgick år 2010/2011 till 15 procent (vilket är en viss minskning jämfört med 17 procent 2005). Av detta gick 41 procent till grundskolan. Initiativ har tagits inom utbildningssektorn för att öka fattigas och särskilt utsatta barns möjlighet att slutföra grundskolan.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Rwanda är ett av världens fattigaste länder och placerade sig 2010 på plats 152 av 169 i UNDP:s utvecklingsindex. Andelen av befolkningen som lever under den nationella fattigdomsgränsen har dock stadigt minskat och bruttonationalprodukten per capita har under de senaste åtta åren stigit från 206 till 541 USD till 541 USD. Europeiska unionens delegation i Rwanda varnar dock för att den totala fattigdomsminskningen döljer regionala variationer och ökade inkomstskillnader mellan stad och landsbygd. Den höga befolkningstillväxten är också en stor utmaning.

Cirka 85 procent av befolkningen lever på landsbygden och bostadsbristen är stor såväl på landsbygden som i städerna. Tillgången till land är knapp och en landreform pågår. Undernäring förekommer i vissa delar av landet, där framförallt kvinno- och barnledda hushåll drabbats. Runt en tredjedel av befolkningen konsumerar mindre än rekommenderat kaloriintag och omkring 45 procent av barnen under fem års ålder lider av kronisk undernäring enligt FN:s barnrättsorganisation Unicef.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Rwanda arbetar aktivt för att stärka kvinnans ställning, vilket återspeglas i den nya grundlagen. Andelen kvinnor är hög både i parlamentet och i regeringen. Ministeriet för jämställdhet och främjande av kvinnor har avvecklats och ministern sitter numera inom premiärministerns kansli. Kvinnor är dock fortfarande underrepresenterade i näringslivet samt på lokalpolitisk nivå.

Enligt organisationen Global Grassroots är våld mot kvinnor vanligt förekommande. De uppskattar att cirka 31 procent av kvinnor äldre än 15 år har utsatts för våld i hemmet. Enligt den rwandiska polisen rapporterades 297 våldtäktsfall in till polisen under 2009, vilket är en minskning jämfört med 403 fall under 2006. Mörkertalet antas dock vara stort. Minskningen kan enligt UN Women bero på den nya lagen om våld mot kvinnor som antogs under 2008. Våldtäkt kategoriseras som ett av de grövsta brotten inom folkmordslagstiftningen.

Till följd av folkmordet leds många hushåll av kvinnor. Ett flertal kvinnonätverk och kollektiv som driver kvinnors rättigheter har bildats sedan 1994, bland annat för att medvetandegöra kvinnor om deras rättigheter i form av till exempel lagen om lika arvs- och äganderätt från 1999. Principen om könsneutral lönesättning har förts in i arbetsmarknadslagstiftningen.

Regeringens arbete mot diskriminering av kvinnor och kring jämställdhetsrelaterade frågor har lett till synbara resultat men det återstår mycket innan de traditionella könsstrukturerna som präglar Rwanda kan förändras.

15. Barnets rättigheter

Situationen avseende barnets rättigheter har förbättrats i Rwanda under senare år, delvis tack vare en progressiv regeringspolitik. Det finns enligt Unicef cirka

1,2 miljoner föräldralösa barn i Rwanda, vilket representerar en tredjedel av barnen i åldern 0-14. Av dessa lever cirka 100 000 i barnledda hushåll. Siffrorna bedöms dock vara i avtagande enligt EU:s delegation i Rwanda. Barnprostitution och utnyttjande av barn som arbetskraft är relativt vanligt och ofta relaterat till fattigdom inom familjen. Sexuellt utnyttjande av barn sägs vara vanligt, men statistiken är bristfällig. Den rwandiska regeringen hävdar att den aktiva kampanjen som förs mot sexuellt utnyttjande av barn har resulterat i att förövarna allt oftare ställs till svars och blir dömda.

Rwanda har ratificerat ILO:s konvention 182 om förbud mot de värsta formerna av barnarbete. Barn, framförallt föräldralösa barn, utnyttjas under mer eller mindre livegna förhållanden för hushållsarbete, för att vakta boskap och inom jordbruk.

Få minderåriga är numera fängslade. Inga rapporter finns om könsstympning av flickor.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Vid tiden för folkmordet i Rwanda 1994 klassades den rwandiska befolkningen in i tre grupper: hutu, tutsi och twa. Sedan 1930-talet hade tillhörighet till dessa grupper skrivits in i rwandiernas identitetskort. Denna uppdelning anses av många vara artificiell. Den var också i många fall godtycklig och det fanns inga språkliga eller religiösa skillnader mellan grupperingarna. Uppdelningen handlade till stor del om bedömningar baserade på ekonomiska förhållanden, arbetssituation och vissa utseendemallar.

I dagens Rwanda är diskriminering i lag förbjudet och uppgifter om vilken befolkningsgrupp varje person tillhör är borttagen från identitetshandlingarna. Regeringen har sedan folkmordet medvetet strävat efter att tona ned den etniska tillhörigheten och betonar istället den nationella identiteten. Det är således svårt att undersöka om vissa etniska grupper är överrepresenterade bland exempelvis beslutsfattare, en kritik som ibland uttalas av framför allt organisationer för exilrwandier.

Det finns dock fortfarande personer och organisationer som lägger stor vikt vid de tidigare uppdelningarna i hutu, tutsi och twa. Det finns extrema personer och organisationer på alla sidor – de som inte erkänner folkmordet, de som vill fortsätta förtryck och utrotning, eller hävda att den ena eller andra gruppen bör styra Rwanda. Dessa grupper ges dock inte utrymme i den inhemska debatten utan är huvudsakligen förvisade till internetforum som drivs utanför landet. Lagen mot divisionism förbjuder offentliga uttalanden, retorik eller partier med en etniskt betonad dagordning.

CAURWA, organisationen för Rwandas urbefolkning twa, menar att de diskrimineras både socialt, ekonomiskt och politiskt. Eftersom CAURWA företräder en etnisk grupp hade de ursprungligen problem med att registrera sig. I oktober 2005 registrerade till slut regeringen CAURWA som organisation. Vid den obligatoriska omregistreringen 2007 ställdes dock krav på att organisationen bytte namn till COPORWA, det vill säga en organisation för personer inom Rwandas kruktillverkning, ett område vilket många personer i ursprungsbefolkningen traditionellt verkar inom. Varken regeringen eller den nationella kommissionen för mänskliga rättigheter erkänner dock twa som ursprungsbefolkning, trots att FN gjort det.

Av de åtta senatorer som presidenten utser, för att ”garantera representation av historiskt marginaliserade samhällen”, ska en senator komma från folkgruppen twa.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet, bisexualitet och transsexualitet (hbt) är inte socialt accepterat i Rwanda och i allmänhet inte något som diskuteras. Det finns dock sedan ett par år tillbaka ett löst nätverk i Rwanda för hbt-personer. Enligt International Gay and Lesbian Human Rights Commission (IGLHRC) upplever många hbt-personer sig vara utsatta för stigmatisering och fientlighet. Våldsattacker är dock ovanliga. Lagstiftning om icke-diskriminering för homosexuella saknas, men grundlagen uttrycker tydligt att ingen form av diskriminering får ske.

18 Flyktingars rättigheter

På grund av de återkommande oroligheterna i regionen har Rwanda omväxlande varit mottagare och ursprungsland för flyktingar till och från grannländerna. I januari 2010 fanns drygt 54 000 flyktingar från Demokratiska republiken Kongo och Burundi i flyktingläger i Rwanda, ett mindre antal av dem asylsökande. Det finns samtidigt omkring 129 000 rwandiska flyktingar och asylsökande utanför landets gränser. Flera av dessa finns i Uganda och DR Kongo. Enligt UNHCR verkar Rwanda också för att FN:s flyktinghögkommissariat innan 2011 års slut ska tillämpa ”cessation clause” för rwandiska flyktingar, det vill säga att flyktingstatus ska upphöra. Diskussionerna om denna fråga, mellan Rwanda och FN:s flyktinghögkommissariat, kan förväntas bli svåra.

Rwanda har undertecknat flyktingkonventionen och tilläggsprotokollet och har ett juridiskt asylsystem som möter internationella kriterier. Det nationella rådet för flyktingar (CNR) ansvarar för flyktingfrågor och avgör flyktingstatus.

Återbördande av dem som flydde folkmordet har pågått under ett antal år. Under de senaste åren har mellan 8 000-10 000 personer återvänt per år enligt UNHCR. Under 2009 var siffrorna betydligt lägre, men förväntas av regeringen stiga igen de kommande åren då den rwandiska regeringen aktivt arbetar för att exilrwandier ska återvända. Påtvingad återflyttning har under 2010 förekommit från Uganda, enligt uppgift genom ett samarbete mellan rwandiska och ugandiska myndigheter.

Regeringen har särskilda program för återanpassning i samhället av återvändande personer, inklusive för före detta rwandiska rebeller från DR Kongo. Dessa personer har samma rättigheter och skyldigheter som andra rwandier, vilket bland annat innebär att alla som var över 15 år när folkmordet ägde rum kan ställas inför rätta.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

I januari 2007 antogs en särskild lag om speciellt skydd funktionsnedsatta personers rättigheter. Restriktionerna för personer med funktionsnedsättning är dock många, inte minst på grund av att statens begränsade resurser inte medger särskilda åtgärder för funktionsnedsatta.

Diskriminering mot personer med funktionsnedsättning förekommer och på grund av sin funktionsnedsättning är de ofta isolerade från samhället. Många nekas rätten till undervisning eftersom det inte finns anpassad undervisning.

De runt 21 000 döva i landet har inget gemensamt teckenspråk och det finns inga tolkar i landet. Det nationella förbundet för döva initierade under 2006 med internationellt stöd produktionen av en manual för ett nationellt teckenspråk som ska användas för utbildning och undervisning.

Samhällets syn på funktionsnedsättning som något skamligt gör att familjer ofta försöker gömma en funktionsnedsatt familjemedlem. Det finns ett antal aktiva handikapporganisationer som verkar för att utveckla förutsättningarna för de funktionsnedsatta, men de har svårt att bedriva verksamhet på grund av underfinansiering.

Rwandas grundlag från 2003 reserverar en plats i parlamentet till en representant för personer med funktionsnedsättning, vald av federationen av organisationer för funktionsnedsatta personer.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det civila samhället i Rwanda är svagt. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter är få och små. Relationen mellan delar av det civila samhället och regeringen är ofta ansträngd. Den stabilitet som uppnåtts i landet har ännu inte återspeglats i ett helt fritt debattklimat mer än möjligtvis på individnivå.

Under 2007 antogs ett nytt lagförslag för internationella organisationer, vilket mötte kritik från vissa organisationer då det ansågs vara inskränkande. Relationerna mellan rwandiska regeringen och internationella organisationer som verkar för de mänskliga rättigheterna, som till exempel Human Rights Watch (HRW), är ansträngda.

I december 2010 anordnade det civila samhället för första gången en allmän policydebatt om politiskt utrymme och mänskliga rättigheter i Rwanda. Regeringen deltog aktivt och på hög nivå. Evenemanget, som direktsändes i TV och radio, ansågs av många vara ett positivt steg i riktning mot en öppnare och friare dialog.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Det internationella samfundet, inklusive Sverige, arbetar med mänskliga rättigheter främst genom kapacitetsutveckling och stöd till olika delar inom rättssektorn och det civila samhället. För Sveriges del är främjandet av demokrati och mänskliga rättigheter fortsatt en mycket viktig del av utvecklingssamarbetet och en central fråga i dialogen med den rwandiska regeringen. Sverige deltar även i EU:s regelbundna dialog med den rwandiska regeringen, där såväl kritik som beröm om situationen för de mänskliga rättigheterna förs fram.